

УДК 591.1 А-90

Аспекти біоценотичних взаємин вовка з іншими видами хижих ссавців

Марина Шквиря

Aspects of biocenotic relations of the wolf with other carnivorans. — Shkvyrya M. — The interest in relationships between different species of carnivores lies in biotope allocation and trophic competition. The usage of different biotopes by a wolf (*Canis lupus*), lynx (*Lynx lynx*) and bear (*Ursus arctos*) were assessed quantitatively by tracks. Carried out investigation also let us to ascertain that the relations between wolf and other predators — members of biocenose (*Vulpes vulpes*, *Nyctereutes procyonoides*, *Meles meles* and feral dogs) are formed in three courses: direct aggression, mutualism and commensalism and as well potential competition for food resource.

Key words: wolf, biocenotical relations, biotope allocation, competition.

Address: Schmalhausen Institute of Zoology, Khmelnytsky str., 15, Kyiv, 01030 Ukraine. E-mail: shkvyrya@gmail.com.

Фауна хижих України характеризується значним обсягом і таксономічним розмаїттям (Ссавці..., 1999). Сучасний період досліджень видів хижих відзначено поширенням досліджень екології окремих видів (Дикий, 2002; Жила та ін., 2002; Ружіленко, 2006) без докладного аналізу біоценотичних взаємин видів. Вовк є найбільш чисельним і широко поширеним видом великих хижих на території України. Найширше коло великих хижих ссавців, що контактують з вовком, притаманне Карпатському регіону. Тут існують популяції рисі (*Lynx lynx*) і ведмеда (*Ursus arctos*); в Поліссі з вовком співіснує рись.

Біотопне розміщення. У взаєминах видів цікавість представляють біотопне розміщення і перекриття мисливських інтересів. Використання вовком та риссю різних біотопів можна оцінити кількісно за результатами стеження за слідами (табл. 1). На території Полісся у вовка та рисі спостерігається найбільш тісне перекриття мисливських маршрутів і виводкових ділянок. Це може бути пов'язано з недостатньою кількістю придатних територій з низьким рівнем фактору турбування (насамперед, це стосується рисі) і переважно безконфліктними взаєминами між видами. Найбільш розрізняються біотопні характеристики мисливських маршрутів хижих у гірських районах Карпат. Рись надає перевагу важкодоступним ділянкам лісу, у той час як вовк активно відвідує антропогенно-трансформовані ландшафти. З ведмедами суттєвого біотопного розходження автор не зареєстрував.

Трофічна конкуренція. Потенційними конкурентами вовка за харчовий ресурс на території України є людина, рись і дичавілі собаки. Рівень перекриття мисливських інтересів між видами великих хижих змінюється за регіонами. У північному Поліссі основною жертвою для вовка і рисі є сарна, у центральному Поліссі більшого значення для рисі набуває заєць, який для вовка не має такої ваги порівняно з ратичними. Вовк в системах з певним рівнем антропогенного навантаження є більш конкурентноспроможним, ніж рись, тому має пріоритет у здобуванні копитних. Для взаємовідносин між вовком, риссю і ведмедем характерний коменсалізм. Спостереження за хижаками в Міжріччинському РЛП та Поліському заповіднику показали, що рись нерідко відвідує вовчу здобич, і особливо це характерно для самиць з молодими (Жила та ін., 2002). У Лісичівському лісництві (Закарпаття) нами відмічено випадки відвідування вовчої здобичі ведмедами. Ми фіксували факти під'їдання ведмедем вовчої здобичі, а також випадки агресії по відношенню до вовка з метою відбити здобич.

Таблиця 1. Використання вовком і риссю і ведмедем різних біотопів Полісся і Карпат (довжина сліду у відсотках від загального маршруту)

Біотоп	Полісся		Карпати		
	Вовк	Рись	Вовк	Рись	Ведмідь
Ліс	44,02	48,24	52,05	83,0	63,07
Болото	9,24	32,70	1,20	4,20	0,00
Відкриті ділянки	9,94	6,05	12,05	6,00	11,0
Береги водойм	11,39	9,00	8,00	3,08	5,08
Антропогенно-трансформований біотоп	25,43	4,01	26,7	3,72	20,85
Сумарна довжина слідового ланцюга	241,5 км	122 км	107,8 км	54 км	16 км

Таблиця 2. Варіанти біоценотичних взаємин вовка з іншими видами хижих

Варіант взаємин	Рись	Ведмідь	Лисиця	Борсук	Єнот	Здичавілі пси
Під'їдання здобичі один одного	+	+	+	—	+	+
Використання нір вовками	—	—	+	+	—	—
Пряма агресія	—	+	+	—	+	+
Наявність у раціоні видів-жертв, характерних і для вовка	+	+	+	+	+	+

Взаємини з іншими видами хижих. Лисиця для вовка є потенційним конкурентом (в окремих регіонах) і здобиччу. В раціоні вовка вона займає незначний відсоток (до 2 %), причому він збільшується для південно-східної популяції. У цьому ж регіоні яскраво виражене перекриття мисливських інтересів щодо зайця. Заєць є одним з основних видів-жертв у регіоні як для лисиці, так і вовка. Ми неодноразово фіксували сліди лисиці біля здобичі вовків. Вовк нерідко використовує нори лисиці і борсука, розширюючи їх під власне лігво (табл. 2). За нашими даними, відсоток таких лігвищ становить >60 % усіх нір. Єнот і лисиця становлять незначний відсоток у вовчому раціоні. Бродячі та здичавілі пси є важливим компонентом харчової бази вовка, а можуть виступати і конкурентами за трофічний ресурс. За нашими даними (аналіз екскрементів, поїдей, шлунків, візуальні спостереження) собаки складають 9–28 % раціону вовка. Ми реєстрували факти здобичі собаками косулі (n=12), кабана (1), оленя (4), зайця (10), вівці (1), теляти (1), свійських і диких птахів (6). На інтенсивність здобування собаками диких ратичних впливають погодні умови, характер використання даної території вовками, наявність сформованої собачої зграї.

Висновки. Стосунки вовка з іншими членами гільдії хижих формуються у трьох напрямках: прямої агресії — з ведмедем, лисицею, здичавілими псами, мутуалізму і коменсалізму (споживання решток здобичі, використання нір) — з риссю, ведмедем, лисицею, борсуком, єнотом, здичавілими псами), потенційної конкуренції за харчовий ресурс — з риссю, ведмедем, лисицею, здичавілими псами, проте ці особливості змінюються за регіонами.

Література

- Дикий І. Вплив кліматичних та орогідрологічних чинників на біологію борсука (*Meles meles* L.) в умовах заходу України // Вісник Львів. ун-ту. Серія Біологічна. — 2002. — Вип. 30. — С. 55–61.
- Жила Р., Шкиря М., Петрів З., Сагайдак А., Гармата С. Просторове розміщення рисей та вовків в районі Поліського заповідника // Вісник Луганського педагогічного університету. Біологічні науки. — 2002. — № 1. — С. 173–174.
- Ружіленко Н. Антропогенний вплив на популяції хижих ссавців Середнього Придніпров'я // Фауна в антропогенному середовищі. — Луганськ, 2006. — С. 201–205. — (Праці Теріологічної Школи, Вип. 8)
- Ссавці України під охороною Бернської конвенції / Під ред. І. В. Загороднюка. — Київ, 1999. — 224 с. — (Праці Теріологічної Школи. Вип. 2)